

Petőfi S. Jánosra emlékezünk

DOBI EDIT–KERTÉSZ ANDRÁS

Fájdalommal, de egyúttal büszkeséggel eltöltve adjuk közre a jelen kötetet. Fájdalommal, mert szeretett és tisztelt mesterünk immár egy évtizede nincs közöttünk. De büszkeséggel is, mert tanítványai lehettünk annak a világhírű tudósnak, aki egy tudományág – a szövegnyelvészet – egyik megteremtője volt, és aki változatos nemzetközi pályafutása közepette vissza-visszatért hozzánk, egyetemünkhöz, karunkhoz.

Petőfi Sándor János 1931. április 23-án született Miskolcon. 1955-ben szerzett matematika–fizika–ábrázoló geometria, majd 1961-ben német nyelv és irodalom szakos diplomát a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen.

Első nyelvtudományi művét, német szakos diplomamunkáját Hartmann von Aue *Der arme Heinrich* című epikus költeményéről írta, amely a 12. században középfelnémet nyelven született. A dolgozat különlegessége, hogy a költemény bizonyos nyelvi tulajdonságait matematikai statisztikai módszerrel vizsgálta, ami 1961-ben nem csupán szokatlan, hanem előzmények nélküli, rendkívül eredeti és kifejezetten bátor vállalkozás volt. Egyúttal előrevetítette gondolkodásának egyik meghatározó jellemzőjét, mely pályája egészét áthatotta: azon ritka tudósok közé tartozott, akik a tudományokat egységben látják, és akik képesek arra, hogy a mindenkor tudományos problémák leghatékonyabb megoldását keresve, vitathatatlan szaktudással, könnyedén közvetítsenek a természettudományok és a humán tudományok, valamint az utóbbiakon belül különböző diszciplínák között. Nem véletlen, hogy diplomamunkájában Petőfi S. János egy *irodalmi* műalkotás *nyelvi* szerkezetét vizsgálta matematikai eszközökkel: mi, akik tanítványainak valljuk magunkat, gyakran hallottuk tőle azt a rá oly jellemző finom ön-iróniával megfogalmazott – és a tudományági határokon átívelő gondolkodását is szemléletesen jellemző – *bon mot*-t, hogy „azért lettem nyelvész, mert az irodalom érdekelt”.

1955 és 1964 között debreceni és budapesti középiskolákban tanított. 1964-től 1969-ig az MTA Számítástechnikai Központja és Nyelvtudományi Intézete munkatársa volt. 1969-től előbb a Göteborgi, majd a Konstanzi Egyetemen folytatott kutatómunkát. 1972-ben kapott professzori kinevezést a Bielefeldi Egyetemre. 1989-től Olaszországba költözött, és nyugállományba vonulásáig a Maccratoi Egyetemen a nyelvfilozófia professzora volt.

Nagy visszhangot kiváltó, monográfiaként is publikált *Transformationsgrammatiken und eine ko-textuelle Texttheorie* című doktori értekezését 1971-ben

védte meg. Az 1970-es években olyan kutatásokat folytatott, amelyek jelentősen hozzájárultak a korszerű szövegnyelvészet kialakulásához és dinamikus fejlődéséhez. Az 1980-as években rakta le a későbbiekben folyamatosan továbbfejlesztett, máig ható elméletének, a szemiotikai szövegtannak az alapjait, melynek magyar nyelvű összefoglalása 2004-ben *A szöveg mint komplex jel* címmel jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában. Elméletének alap gondolata az, hogy a szöveget interdiszciplináris módszerek felhasználásával, a humán kommunikáció szemiotikai elméletébe ágyazva, multimediális szemiotikai objektumokként írja le. Alapító szerkesztője volt a de Gruyter Kiadó *Research in Text Theory* és a Buske Kiadó *Papier zur Textlinguistik* című könyvsorozatának.

Sokat tett a szövegtan hazai oktatásáért is, több tankönyv szerzője és társszerzője. Rendkívüli termékenységét jól jellemzi, hogy a 80. születésnapja tiszteletére összeállított, eddigi legteljesebb bibliográfiája sok száz, túlnyomórészt vezető nemzetközi folyóiratokban és kiadónál publikált írást tartalmaz. Külföldi elismerései mellett a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem, a debreceni Kosuth Lajos Tudományegyetem és a Torinói Egyetem díszdoktorává fogadta. A szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola magister emeritus, a Maceratai Egyetem professor emeritus címmel tüntette ki; a Nemzetközi Hungarológiai Társaság Lotz éremmel ismerte el érdemeit, a Magyar Tudományos Akadémia pedig 2007-ben külső tagjává választotta. 2013. február 10-én Budapesten hunyt el.

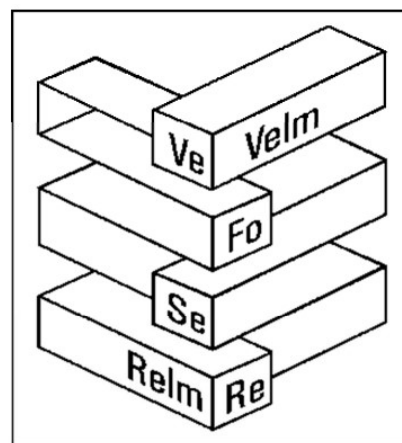
Petőfi S. János számos szalon kötődött egyetemünkhöz, különösen a Bölcsészettudományi Karhoz. Azt, amit a debreceni tudományért tett, a legtömörebben személyiségének két alapvető vonásából eredeztethetnénk. Az egyik a *hűség*. A másik az *integratív képesség*: a közösség értékeit szolgáló felülemelkedés a szakmai és emberi különbözőségeken, ellentéteken, feszültségeken.

Hűséges volt, hiszen – noha pályája nagy részét külföldön töltötte, és svédországi, nyugat-németországi, olaszországi tevékenysége vezette világhírré – sohasem szakadt el Magyarországtól. Mély elhivatottsággal támogatta a magyar nyelvészeket, akik közül többen köszönhetik neki pályafutásuk fordulópontjait. Amennyire a körülmények engedték, már a Kádár-rendszer bezártságában küszködő hazai nyelvészeket is segítette, akik nem vagy legalábbis csak nagyon korlátozottan kaphattak lehetőséget a nemzetközi tudományos életbe való bekapcsolódásra, valamint a nyugaton megjelent, a nyelvtudomány fejlődését alapvetően meghatározó korszerű szakirodalom beszerzésére. Azonban a hazai nyelvtudományért való tenni akarása a rendszerváltás után bontakozott ki különleges hatékonysággal. Bekapcsolódott a pécsi és a szegedi egyetemen folyó szövegtani kutatásokba, publikációs fórumokhoz, külföldi meghívásokhoz, ösztöndíjakhoz juttatva kollégáit, és az 1990-es évek közepén Debrecenbe is „hazatért”. Rendszeresen tartott doktori szemináriumokat, doktori kutatási témát vezetett, közreműködött habilitációs és doktori eljárásokban. Nagy tudásával, kiváló előadókészségével, közvetlenségével lelkesítette az akkor szárnyait bontogató debreceni

nyelvtudományi doktorképzés hallgatóit és oktatóit. Nem lehetett rá nem figyelni. Mindenre volt ideje. Nem léteztek hibás kérdések, legföljebb nem eléggé kimunkált gondolatok. Megtanította, hogy minden gondolat jó valamire. A gondolkodás szabadsága sajátos értelmezést nyert: a mederbe terelt szabadság inspirált, eredménnyel kecsegtetett. Bár tanítványaiként a magyarázataira összpontosítottunk, észrevétlenül – bizonyos értelemben persze nagyon is észrevehetően – emberi mivoltában is példaképünké vált. Ez akkoriban talán nem is tudatosult bennünk, csak halála után, amikor egy-egy új ötletünk kapcsán már legföljebb csak elképzeltünk vele egy-egy inspiráló beszélgetést.

Integratív személyiségének minden debreceni nyelvész számára látványosan nyomon követhető, kézzel fogható megnyilvánulása az *Officina Textologica* sorozat létrehozása. A sorozat létrejöttét Petőfi S. János professzor úrnak az a felismerése motiválta, hogy – noha karunkon lelkes és eredményes nyelvtudományi oktató- és kutatómunka folyik – a nyelvi tanszékek gyakran egymással érintkező témákat kutatnak és oktatnak, miközben a munkatársak keveset tudnak a szomszédos tanszékeken folyó munkáról. Ennek a helyzetnek az orvosolására létrehozta a Poliglott szövegnyelvészeti-szövegtani kutatócsoportot, amely alakulásakor a magyar, az angol, a német, a francia, az orosz nyelvészeti tanszék kutatóiból és oktatóiból állt. A csoport kutatómunkájának fórumául hozta létre a periodikát, hogy integrálja, összefogja, és ezzel még hatékonyabbá tegye a karunkon végzett nyelvtudományi kezdeményezéseket. Az egyetem kutatói mellett más – hazai és külföldi – intézmények nyelvészeit is bekapcsolta az eszmecserébe. Az új diszciplína születése és továbbfejlesztése mind gyarapodó szakmai közösség ügyévé vált. A folyamat korszakai, fő kérdéskörei és eredményei az egymás közt csak OT-nek nevezett sorozat kötetében nyomon követhetők. Noha, mint tudjuk, a tudomány gyorsan változik, és kevés eredmény maradandó, e kiadvány immár több évtizede él, és betölti azt a küldetését, amelyet Petőfi S. János professzor úr neki szánt.

Az említettek értelmében és következtében az OT-sorozat szimbólumául általa választott ikonikus ábra időről időre mind komplexebb jelentésűvé vált, és mindinkább átvitt tartalommal is megtelt a szemiotikai textológiai keretben gondolkodó nyelvészek számára. A komplex jel összetevőit szimbolizáló építőelemek összefonódása (a Petőfi S. János által bevezetett és használt kategóriák elnevezésének rövidítéseivel) azontúl, hogy a tudós újfajta jelfelfogását hangsúlyozza, összhangban áll azzal, ahogyan a tudós a szöveget mint

komplex jelet értelmezi először a Textstruktur-Weltstruktur, később pedig a Textstruktur-Relatumstruktur elmélet talaján. A szöveg szerveződése és a világ (később a szöveg által ábrázolt valóság) szerveződése egymástól elválaszthatatlan síkok a kommunikáló partnerek mentális interakciójában. Ez az alapállás „hívószó” a kognitív tudományokkal, valamint a szó szorosabb értelmében vett human tudományokkal való eszmecserére, valamint inter- és multidiszciplináris kutatások körvonalazására.

Integratív személyiségét pályája utolsó szakaszának azon törekvése is látványosan szemléltette, hogy hozzájáruljon a hazai nyelv- és irodalomoktatás szemléletének formálásához. Tankönyvek, illetve tananyagként is használható művek sorával igyekezett új szempontokat, mindenekelőtt egy olyan új gondolkodásmódot bemutatni közérthetően, amely egyrészt saját kutatómunkájából táplálkozott, másrészt közvetlenül alkalmazható és az oktatásban is hasznosítható volt. Ennek a szemléletnek a középpontjába az egyén került, saját nézőpontjával, mentális működésével, ismereteivel, hiedelmeivel; ezzel együtt a kommunikációról alkotott elképzelés is újszerűvé vált: immár mentális tartalmak interakcióját jelentette. Petőfi S. János kommunikátumtana utat nyitott az azonos vagy hasonló tárgyú tudományterületek párbeszéde felé.

Manapság sok szó esik a tudomány „hasznáról”, és gyakran szembeállítják az elméleti alapkutatást az alkalmazott kutatással. Petőfi S. János munkássága szép példája annak, ahogy egy kutató munkásságában szerves egységet alkothat a magas absztrakciós szinten művelt elméleti kutatómunka és ennek közvetlen gyakorlati alkalmazhatósága.

Petőfi S. János professzor úr tudósi és emberi életművének emlékét olyan hűséggel kívánjuk őrizni, amely méltó ahhoz, ahogy ő hozzánk, a karunkhoz, a hazai nyelvtudományhoz ragaszkodott. És ahogy ő a múltban hidakat épített tudományágak, szervezeti egységek, hazai és külföldi nyelvészek közé, úgy igyekszünk mi a jelenben és a jövőben az ő szellemiségét az új generációk tagjaival összekötő hidakat építeni: az özvegye és karunk támogatásával alapított, fiatal kollégák tudományos teljesítményét elismerő Petőfi S. János Publikációs Díjjal, az *Officina Textologica* sorozat folyamatosságával, a munkásságának szentelt konferenciákkal és e kötet tanulmányaival is.